SOTSIOMETRIK MUNOSABATLARNI RIVOJ-LANTIRISHDA OILA–MAKTAB HAMKORLIK ISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Qoraxonova Lobarxon
Qori Niyoziy nomidagi TPMI bo‘lim mudiri, p.f.d., katta ilmiy xodim

Annotatsiya. Mazkur maqolada sotsiometrik munosabatlarni rivoj- lantirishda oila va maktab hamkorligini takomillashtirishning nazariy hamda amaliy asoslari yoritilgan. Ota-onalar va pedagoglarning hamkorligi orqali ijobiy ta'lim muhitini yaratish yo‘llari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: oila, maktab, hamkorlik, sotsiometriya, ota-ona, o‘qituvchi, ta'lim.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические основы совершенствования сотрудничества семьи и школы в развитии социометрических отношений. Особое внимание уделено взаимодействию родителей и педагогов.

Ключевые слова: семья, школа, сотрудничество, социометрия, родители, учитель.

Abstract. The article examines the theoretical and practical foundations of improving family–school cooperation in the development of sociometric relations. Particular attention is paid to collaboration between parents and teachers.

Keywords: family, school, cooperation, sociometry, parents, teacher, education.

Hozirgi zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarni faqat bilim bilan ta’minlash emas, balki ularning shaxsiy, ijtimoiy va kommunikativ rivojlanishini ta’minlash ham muhim vazifa hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, sotsiometrik munosabatlar — ya’ni sinf jamoasidagi o‘zaro tanlov, yoqtirish, hamkorlik qilish, ijtimoiy guruhlarga kirish yoki chetlatilish kabi munosabatlar tizimi — o‘quvchining shaxs sifatida shakllanishida muhim pedagogik omil hisoblanadi.

Sotsiometrik munosabatlar o‘quvchining jamoadagi o‘rnini, uning o‘z-o‘zini baholashini, muloqot madaniyatini va ijtimoiy faolligini belgilaydi. Shu sababli ushbu munosabatlarni to‘g‘ri shakllantirish va rivojlantirish ta’lim-tarbiya jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu jarayonda oila va maktab hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Oila bolaning ilk ijtimoiy muhiti bo‘lib, unda muloqot madaniyati, axloqiy qadriyatlar va munosabatlar tizimi shakllanadi. Maktab esa

bu jarayonni davom ettiruvchi va rivojlantiruvchi asosiy ijtimoiy institutdir. Shu sababli oila va maktab o‘rtasidagi uzviy hamkorlik bolaning sotsiometrik holatini yaxshilashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Agar oilada bolaga nisbatan e’tibor, qo‘llab-quvvatlash va ishonch muhiti shakllangan bo‘lsa, u maktab jamoasiga oson moslashadi, tengdoshlari va o‘qituvchilari bilan ijobiy munosabat o‘rnata oladi. Aksincha, oiladagi ziddiyatli muhit, e’tiborning yetishmasligi yoki qattiq nazorat bolaning ijtimoiy munosabatlariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Sinf jamoasida har bir o‘quvchining sotsiometrik o‘rni turlicha bo‘ladi. Ayrim bolalar liderlik pozitsiyasini egallasa, ayrimlari chetlatilgan yoki passiv holatda bo‘lishi mumkin. Bu esa ularning o‘quv motivatsiyasi va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta’sir qiladi. Shuning uchun sotsiometrik munosabatlarni rivojlantirish orqali sinfda ijobiy psixologik muhit yaratish, o‘quvchilar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish va ijtimoiy tenglikni ta’minlash muhim vazifa hisoblanadi.

Oila–maktab hamkorligini takomillashtirish bir nechta yo‘nalishlarda amalga oshirilishi lozim.

Birinchidan, maktab va ota- onalar o‘rtasida tizimli, doimiy va ochiq muloqot yo‘lga qo‘yilishi kerak. Buning uchun ota-onalar yig‘ilishlari, individual suhbatlar va zamonaviy axborot texnologiyalari orqali aloqa tizimi samarali tashkil etiladi.

Ikkinchidan, psixologik-pedagogik hamkorlikni kuchaytirish muhim hisoblanadi. Maktab psixologi va sinf rahbari ota-onalar bilan birgalikda bolaning sotsiometrik holatini tahlil qilishi, muammoli vaziyatlarni aniqlashi va ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishi zarur.

Uchinchidan, oila va maktab hamkorligida turli tadbirlar tashkil etish katta ahamiyatga ega. Sport musobaqalari, madaniy- ma’rifiy tadbirlar, ijodiy loyihalar va bayram tadbirlari o‘quvchilar o‘rtasida do‘stona munosabatlarni kuchaytiradi, ularni jamoa bo‘lib harakat qilishga o‘rgatadi.

To‘rtinchidan, har bir bolaga individual yondashuvni joriy etish zarur. Bu jarayonda o‘qituvchi va ota-ona birgalikda bolaning qiziqishlari, imkoniyatlari va ijtimoiy holatini hisobga olgan holda ish olib borishi kerak.

Beshinchidan, ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish maqsadida treninglar, seminarlar va davra suhbatlari tashkil etish muhim hisoblanadi. Bu ularning farzand tarbiyasidagi faolligini oshiradi va maktab bilan hamkorlikni mustahkamlaydi.

Sotsiometrik munosabatlarni rivojlantirishda oilaning roli alohida ahamiyatga ega. Oiladagi muhit bolaning emotsional barqarorligi, o‘z-o‘ziga ishonchi va ijtimoiy munosabatlariga bevosita ta’sir qiladi. Qo‘llab-quvvatlovchi va ishonchli oila muhitida tarbiyalangan bola maktabda tengdoshlari bilan oson muloqot qiladi, jamoada faol ishtirok etadi va ijobiy sotsiometrik o‘rin egallaydi.

Shu bilan birga, ota-onaning maktab bilan doimiy hamkorligi muhim hisoblanadi. Faqat muammo paydo bo‘lganda emas, balki profilaktik tarzda hamkorlikni amalga oshirish sotsiometrik munosabatlarni barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, sotsiometrik munosabatlarni rivojlantirishda oila–maktab hamkorligini takomillashtirish pedagogik jarayonning muhim strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ijobiy, tizimli va samarali hamkorlik o‘quvchilar o‘rtasida sog‘lom ijtimoiy muhitni shakllantiradi, ularning shaxsiy rivojlanishini ta’minlaydi va ta’lim samaradorligini oshiradi.

Oila va maktabning bir maqsad yo‘lidagi hamjihatligi har bir bolaning jamoada o‘z o‘rnini topishi, ishonchli munosabatlar o‘rnatishi va barkamol shaxs sifatida shakllanishining asosiy kafolatidir.

Sotsiometrik munosabatlarni rivojlantirishda oila–maktab hamkorligi masalasi pedagogik va psixologik jihatdan murakkab va o‘zaro bog‘liq jarayon hisoblanadi. Bu jarayon o‘quvchining shaxs sifatida shakllanishi, jamoadagi o‘rni va ijtimoiy munosabatlar tizimidagi faolligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Pedagogik jihatdan ushbu masala ta’lim-tarbiya jarayonini to‘g‘ri tashkil etish, o‘qituvchi faoliyatini ota-onalar bilan hamkorlikda muvofiqlashtirish va o‘quvchilar o‘rtasida sog‘lom ijtimoiy muhit yaratish bilan belgilanadi. Maktab va oila o‘rtasidagi tizimli hamkorlik bolaning maktab va uy muhitidagi xulq- atvorining uyg‘un bo‘lishini ta’minlaydi. Shuningdek, har bir o‘quvchiga individual yondashuvni amalga oshirish, uning imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olish pedagogik jarayonning muhim qismi hisoblanadi.

O‘qituvchi sinfda ijobiy psixologik muhitni shakllantirishda markaziy o‘rin tutadi. Demokratik uslubdagi boshqaruv, adolatli munosabat va rag‘batlantirish tizimi o‘quvchilar o‘rtasida ishonch va hamkorlikni kuchaytiradi. Shu bilan birga, sotsiometrik tahlil usullaridan foydalanish orqali sinfdagi ijtimoiy munosabatlar holati o‘rganiladi va zarur pedagogik choralar ko‘riladi.

Psixologik jihatdan esa sotsiometrik munosabatlar bolaning ichki dunyosi, emotsional holati va shaxsiy rivojlanishi bilan bog‘liqdir. Oiladagi muhit bolaning emotsional barqarorligiga katta ta’sir ko‘rsata-

di. Qo‘llab-quvvatlovchi va ishonchli oila muhitida tarbiyalangan bola maktabda o‘zini erkin his qiladi, tengdoshlari bilan oson muloqot qiladi va jamoada faol ishtirok etadi.

Sotsiometrik munosabatlar bolaning o‘z-o‘zini baholash darajasiga ham ta’sir qiladi. Ijobiy munosabatlar bolada ishonch va faollikni oshirsa, salbiy munosabatlar uning passivlashuviga olib kelishi mumkin. Shu sababli bolaning ijtimoiy adaptatsiyasi, ya’ni maktab jamoasiga moslashuvi muhim psixologik omil hisoblanadi.

Shuningdek, bolaning shaxslararo muloqot madaniyati oilada shakllanadi va maktab muhitida rivojlanadi. Ota-onaning maktab bilan doimiy hamkorligi, bolaning xulq-atvori va ijtimoiy holati haqida axborot almashinuvi sotsiometrik munosabatlarni barqarorlashtirishga xizmat qiladi.

Sotsiometrik munosabatlarni rivojlantirish va oila–maktab hamkorligini takomillashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-metodik tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. Oila–maktab hamkorligining tizimli modelini joriy etish. Maktab va ota-onalar o‘rtasida uzluksiz, rejali va maqsadli hamkorlik tizimini shakllantirish zarur. Bu tizimda muntazam yig‘ilishlar, monitoring, qaytar aloqa va pedagogik maslahatlashuvlar o‘z aksini topishi kerak.

2. Sotsiometrik diagnostika usullaridan keng foydalanish. Sinf jamoasidagi ijtimoiy munosabatlarni aniqlash uchun sotsiometriya, kuzatuv, intervyu va anketa usullarini muntazam qo‘llash tavsiya etiladi. Bu orqali chetlatilgan, passiv va lider o‘quvchilar aniqlanadi.

3. Individual pedagogik yondashuvni kuchaytirish. Har bir o‘quvchining sotsiometrik holati, psixologik xususiyatlari va ijtimoiy faolligini hisobga olgan holda individual rivojlanish rejalarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

4. Ota-onalarning pedagogik va psixologik savodxonligini oshirish. Treninglar, seminarlar va amaliy mashg‘ulotlar orqali ota-onalarning bola psixologiyasi va jamoadagi munosabatlar haqidagi bilimlarini oshirish zarur. Bu ularning tarbiyaviy ta’sirini kuchaytiradi.

5. Ijobiy psixologik muhitni shakllantirish. Sinfda do‘stona, qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratish, o‘quvchilar o‘rtasida hamkorlik va o‘zaro hurmatni rivojlantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

6. Guruhli va interaktiv ta’lim texnologiyalaridan foydalanish. Loyiha asosidagi ta’lim, guruhli ishlar va hamkorlikda o‘qitish usullari o‘quvchilar o‘rtasida ijobiy sotsiometrik munosabatlarni shakllantiradi.

7. Oila ishtirokidagi tadbirlarni kengaytirish. Sport musobaqalari, madaniy tadbirlar, ijodiy festivallar va umumiy loyihalarda ota-onalar

ishtirokini ta’minlash bolaning ijtimoiy integratsiyasini kuchaytiradi.

8. Maktab psixologi faoliyatini faollashtirish. Psixologik xizmat orqali sinfdagi sotsiometrik holat doimiy tahlil qilinishi, muammoli holatlar erta bosqichda aniqlanishi va bartaraf etilishi kerak.

9. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. Ota-ona va maktab o‘rtasida tezkor aloqa uchun elektron platformalar, messenjer guruhlari va onlayn monitoring tizimlarini joriy etish tavsiya etiladi.

10. Profilaktik tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish. Chetlatilish, konflikt va ijtimoiy passivlikni oldini olish uchun profilaktik tarbiyaviy ishlar tizimli ravishda olib borilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, sotsiometrik munosabatlarni rivojlantirishda oila–maktab hamkorligi pedagogik jihatdan ta’lim- tarbiya jarayonining samaradorligini oshirsa, psixologik jihatdan esa bolaning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishini ta’minlaydi. Bu ikki jihatning uyg‘unligi barkamol shaxs tarbiyasining muhim asosi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. -T.:”O‘zbekiston” – 2017 y. 295 – 297 b.

2. Sh. Mirziyoev. Yangi O‘zbekiston demokratik o‘zgarishlar, keng imkonyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylanmoqda. –T.: O‘qituvchi MU MChJ, 2021. 7 b.

3. Ota-ona - murabbiy [Matn] / X.Ibraimov, M.Kuronov, J.Fozilov, F.Zaripov; - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2024. - 220 b.

4. X.Ibraimov va boshqalar. Najot tarbiyada. -T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. -2025. – 60 b.

5. L.M.Qaraxonova. Tarbiyani shakllarini maktab-oila-mahalla hamkorligida tashkil etish mexanizmlari // “Uzluksiz ta’lim” j. –T.: O‘zPFITI. 2025. № 2. –B.70-74.

6. L.M.Qaraxonova. Maktab-oila-mahalla hamkorligi asosida o‘quvchilarda vatanparvarlik va axloqiy sifatlarni tarbiyalash// BELARUS-O‘ZBEK ilmiy-metodik jurnal. 2025 y. № 3. https://gri-journal.uz -B.34-38.